

GREV HAKKINA DAİR*

Halûk DAYIGİLLİ**

İş Kanununun tadili için hazırlıklar yapıldığı şu günlerde, bugün garp demokrasisini temsil eden bütün memleketlerin kabul etmiş olduğu grev hakkına dair matbuatımızda lehte ve aleyhte birtakım noktai nazarlara ve münakaşalara tesadüf olunuyor. Bu fikir teatileri çok mühim bir dava ve sosyal vakıa olan grev hakkını memleketimiz işçilerine de tanınıp tanınmaması meselesini bir defa daha ortaya koymuş bulunmaktadır.

Malum olduğu üzere amele ile patron arasında anlaşmazlıklar ve menfaat ayrılıkları daima mevcut oldu¹. Fakat bugün, iş ile sermaye arasındaki derin ayrılık ve anlaşmazlık ve bunun inkişafı, XVIII'inci asrın sonlarında doğmaya başlayan sınaî inkılabın ve büyük sanayiın bir neticesidir. Sermayenin küçük bir azlık elinde toplanması ve amelenin proleter hale gelmesi, istihsalin başlıca iki unsuru olan iş ile sermayeyi birbirine muhalif iki cepheye ayırdı. Ve teşkilattan mahrum, sermaye karşısında yalnız kalan amele istismar edilmeğe başlandı. Bu istismar, çok zamanlar her türlü insani hislerden tecerrüt edecek kadar ileri gitti. Bir nevi esaret haline düşen işçiler kendilerini ve haklarını müdafaa edebilmek için birleşmek ve toplulukla hareket etmek çare ve yollarını aramağa koyuldular. Birlikte ıstırap çekmek, kaderlerinin beraberliğinden bihaber olan insanları birbirine yaklaştırdı. Maddî hayatın ayrılığına ve deruni hayatın dağınıklığına mukabil insanlarda kendiliğinden doğan bir ruhi birlik hissi vardır. İşte bugün grevlerin organizatörleri olan amele birlikleri, bu birlikte çekilen ıstıraplardan ve mukadderat beraberliğinden doğdu.

I- Grevin Tarifi:

Grev, amelelerin hep birlikte anlaşarak çalışmağa nihayet vermeleridir. G.Pirou, şu tarifi veriyor: "İşveren üzerinde tazyik yapmak maksadıyla çalışmağa

---

* Sosyal Hukuk ve İktisat Mecmuası, Cilt 1, 1948/1949 s. 546-552. Bu yazı Cahit Talas'a Armağan, Mülkiyeler Birliği yayınları, Ankara, 1990 adlı kitaptan alınmıştır.

** Bu yazının yazıldığı yıllarda, Çalışma Bakanlığı grev hakkı aleyhinde yoğun bir kampanya başlatmış ve bu amaçla Bakanlık bünyesinde bir özel birim oluşturmuştu. Bakanlık içinde grev hakkı bakımından bir tür sıkıyönetim estirilmişti. O nedenle bu yazıyı takma bir adla yazma gereği duymuştum. Çünkü bu yazıyı yazdığım sırada Çalışma Bakanlığı'nda çalışıyordum.

¹ Edouard Dolleans, Histoire Du Travail, Paris, 1945, s. 14.

birlikte nihayet vermek²". Ch.Gide'e göre de grev, "bir tarafın mukabil tarafı iş mukavelesinin şartlarını tadile sevk etmek için istimal ettiği bir vasıta³". Tarifleri fazla uzatmak istemiyoruz, zira birbirlerinden pek farklı değildirlere. Umumiyetle kabul edilen grev tarifi, çalışmadan imtina, mukavelenin icrasının muvakkaten durdurulmasıdır. Maksat, işverenin mukavelede ve işin tanzim ve tertibinde bazı tadilat yapmasını temin etmektir.

Grev, amele ile patron arasında mevcut mukaveleye nihayet verir mi? Sosyal hukuk sahasında tanınmış birçok muharrirler grevin mukaveleye nihayet vermediği kanaatindedirler. Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, grev ilaniyle iş mukavelesinin icrası muvakkaten durmuştur. İhtilafın sona ermesiyle yeni yapılan mukavele eski mukaveleyi takviye eder ve yürürlüğe kor. "Filhakika M.Planiol'un dediği gibi iş ihtilaflarında patronlarla ameleler arasında mukavelenin bozulması hali vardır. Fakat bu hal mukavelenin hukuki bir surette nihayete ermesinden çok başkadır... Ameleler ve patronlar birbirlerine bağlı olduklarına inanmakta devam etmektedirler. İş tatil etmekle beraber birbirini terk etmek niyetinde değildirlere⁴".

Çok zamanlar "tabiatı itibariyle grevin tam bir harp haline benzediği ve bir kuvvete müracaat olduğu" söylendi. "Harp, milletlerarası münasebetlerde kuvvet hakimiyetine dayandığı gibi grev de iş ile sermaye arasındaki münasebetlerde gene kuvvet hakimiyetine bir işarettir" dendi⁵. Fakat umumiyet itibariyle kabul olunan bu benzerliğe rağmen bize göre harp ile grev arasında bir müşabehet aramak cidden güçtür. Filhakika, sebepleri ne olursa olsun, biz grevi bir harp, iş tarafından diğer bir kuvvete, sermayeye karşı istimal edilen bir kuvvet olarak telakki etmeğe ve görmeğe şahsan mütemayil değiliz. Zamanımızda çalışma ve çalışmamanın bir hak olduğu ve bütün demokratik memleketlerin işçilerine tanıdığı artık münakaşa dahi edilmemektedir. Şüpheden azadedir ki, bir hak olan çalışmamanın istimali hiçbir zaman kuvvet kullanmayı tazammun etmez. Bize öyle geliyor ki, eğer grev, çalışma yerini işgalden sarfı nazar etmişse, Devletler umumi hukukunda milletlerarası bir harbe değil, daha ziyade iktisadi müeyyidelere teşbih olunabilir. Ve şüphesiz, profesyonel sahada kalmış bir grevden gaye de çalışma ve hayat şartlarının salahını temin etmekten başka bir şey değildir. Malum olduğu üzere, harbin mevcudiyeti silahlı bir muhasamayı şart kılar. Eğer sermaye ile iş arasında bir anlaşmazlık varsa, bu, ne bir harbe ve ne de bir kuvvet istimaline işaret telakki olunmamalıdır.

---

² Gaetan Pirou, Traite d'Economie Politique, Paris 1940, t. 1, s. 329

³ Oli. Gide, Droit de Greve, Paris, 1904, s. 8

⁴ Gaetan Pirou, Adı geçen eser, s. 335.

⁵ Paul Pie, Legislation de Travail Industriel, Paris 1931, s. 203'te zikredilmiştir.

II- Grevlerin Sebepleri:

Bugün bütün ileri ve hür memleketlerde grev, adetler arasına girmiş bulunmaktadır. Ve H.Berthelemy'nin dediği gibi “grevler artık bize zaruri bir hürriyetin zaman zaman ve normal olarak ortaya çıkan tezahürleri gibi görünüyorlardı⁶”. Şüphesiz grevlerin sebepleri muhtelifdir. Fakat bugün bunları üç umumi sebebe irca etmek mümkündür.

- A. İktisadi sebepler:** Grevlerin başlıca sebeplerinden biri işçi ücretlerinin düşüklüğüdür. İşçiler kah ücretlerinin azaltılmasını önlemek gayesiyle greve teşebbüs ederler; kah ücretleri umumi hayat seviyesine intibak ettirmek gayesiyle, patronlarıyla aralarında mevcut mukavelenin icrasından vazgeçerler. Bu son hal, refah devirlerinde sık sık vuku bulmaktadır. Sebepleri iktisadi olan bu nevi grevlere “umumi korporatif grevler” denilmektedir. Ve ekseriya yalnız bir mesleğe münhasır kalmaktadırlar.
- B. Siyasi sebepler:** Bugün tamamiye sanayileşmiş memleketlerde, teşkilatlanmış işçiler, işçi sendikaları politik hayatın başlıca elemanlarından birini teşkil etmektedir. Bütün amelelerin iştirakiyle umumi grevler ilan eden sendikalar, hemen daima memleketin politik, sosyal ve ekonomik bünyesini değiştirmeyi hedef olarak almaktadırlar. Umumi siyasi grevin çok tanınmış taraflarından biri olan Aristid Briand, 1899 yılında Paris’te toplanan Fransız Sosyalist Teşkilatları kongresinde irat ettiği nutukta şöyle demektedir: “Umumi grev, bu hak için mücadele edenlere şu avantajı ortaya koymaktadır. Umumi grevin cazibesi, onu ilan edenlerin gayri kabili itiraz bir hakkı istimal ettiklerini bilmelerindedir. Umumi grev, meşruiyet ve müsavi şartlar içinde başlamakta ve zahmetlere, yoksuzluklara artık tahammül edemeyeceğini ilan eden amele, malik olduğu bir hakka dayanarak ayaklanmaktadır⁷”. Diğer taraftan, G. Sorel gibi şiddet taraftarı olanlar da islahatçı, Pasifik grevleri kabul etmemekte ve bu nevi grevlerin amele davasının hallini güçleştirdiğini iddia etmektedirler⁸.
- C. İctimai Sebepler:** Grevlerin sebeplerinden biri de tamamiyle sosyal davalar içinde mümdemiç olabilir. Çok zamanlar grevler, ölçüsüz bir surette devam eden iş saatleri, şiddetli atelye disiplinleri, iş kazalarına ve meslek hastalıklarına karşı alınan tedbirleri gayri kafi olmaları yüzünden doğmuştur. Fakat bugün birçok memleketlerde sosyal sebepler

---

⁶ H. Berthelemy, Droit de Greve, Paris, 1904, s. 35

⁷ E. Vandervelde, Droit de Greve, Paris, 1904, s. 245-246.

⁸ G. Sorel, Reflexion sur la violence, Paris, 10 uncu basılış, s. 165, 166.

yüzünden ilan edilen grevler gittikçe azalmaktadır. Zira bütün sanayi memleketlerinde içtimai iş kanunlarının inkişafı sayesinde ameleyi himaye edici çalışma şartları hemen en ufak teferruatına kadar tesbit edilmiş bulunmaktadır.

III.- Grev Hakkı ve Sendikalar:

Şüphesiz amelelere, grev hakkıyla beraber sendika kurmak ve toplanma-coalition- hakkı tanınmamışsa pratik olarak grev hakkının tatbik sahasına konulması hemen hemen gayri mümkündür. Zira malum olduğu üzere bugün grevler amale namına sendikalar tarafından organize edilmektedir. Sendikalar ve sendika kurma hak ve hürriyeti de amele hukuku gibi büyük sanayiın bir neticesidir. Sanayiın inkişaf etmediği ve büyük fabrika hayatının doğmadığı memleketlerde ne sendika hürriyetini, ne de grev hakkını tasavvur etmek güçtür.

Hemen şuracıkta ilave edelim ki, amele sendikalarının tarihi, amelelerin cemiyet kurma hak ve hürriyeti için girişmek zorunda kaldıkları mücadelelerle doludur⁹. Mazide, bütün memleketlerde bu haklar ya tahdide uğradılar, ya tamamıyla kaldırıldılar. Fakat alakadarların gayretleri, umumi efkarın ilgi ve sempatisi, sosyalist doktrinlerin inkişafı, demokrasinin her tarafta gelişmesi ve yerleşmesi sendika hürriyetinin kazanılmasına ve adetler arasına girmesine en büyük amil oldular. “Amele sendikalarının inkişafı bütün medeni memleketlerde, yalnız Avrupa’da değil, bütün dünyada umumi içtimai bir hadisedir. Her ne zaman bir mıntıka sanayileşmeğe başlamışsa orada hemen amele sendikalizmi doğmuştur¹⁰”.

Grevin içtimai bir hadise olduğuna yukarıda işaret etmiştir. O, umumiyet itibariyle sınai iktisadın hakim, sendika ve toplanma-coalition- hürriyetinin mevcut olduğu cemiyetlerde vuku bulabilir. Filhakika toplanma hak ve hürriyetine sahip olmayan bir muhitte grev hakkının mevcudiyeti cemiyet kurma hürriyetinden farklıdır. Toplanma-coalition- “bir müşahhas netice elde etmek maksadiyle vücade getirilen muvakkat bir cemiyettir. Toplanma derhal ve muayyen bir mesleki avantaj elde etmek için teşekkül eder. Gaye elde edildiği zaman dağılır¹¹. “Şu hale nazaran toplanmalar, amelelerin birlikte müşterek menfaatlerini korumak, çalışma şartlarında, ücretlerinde salah temin etmek maksadiyle vukubulan muvakkat cemiyetlerdir. Türkiye’de sendika kurmak hak ve hürriyetinin ancak 1946 yılında 1938 tarihli Cemiyetler Kanununun 9uncu

---

⁹ Bk. E. Dolleans, *Historie du mouvement ouvrier*, Paris, 1947, s. 310

¹⁰ G. Pirou ve M. Bye, adı geçen eser, s. 310.

¹¹ G. Scelle, *Droit ouvrier*, Paris, 1922, s. 72.

maddesinin tadili ile mümkün olduğunu hatırlarsak memleketimiz işçilerinin henüz yeni yeni teşkilatlanmağa başlamış olduklarına da işaret etmiş oluruz¹².

IV- Türkiye ve grev hakkı:

Şüphesiz, birkaç yıldan beri sosyal iş politikası alanında büyük gayretler sarfeden Türkiye, 1936 yılında kabul olunmuş bulunan İş Kanununda bazı tadilat yapılması düşünülürken grev hakkını men eden 72nci madde üzerinde dikkatle durmak ve bu maddeyi yeniden gözden geçirmek zaruretini hissedecektir. Bugün yalnız birkaç memleketin menettiği grev hakkının, her sahada “muasır medeniyet seviyesine” erişmek isteyen ve demokratikleşme yolunda büyük gayretler sarfeden memleketimizde de tahakkuku zamanı gelmiş bulunuyor. Devletin kanunlarla ameleli himaye edeceğini söyleyenler, kanuni himayenin hiçbir memlekette kafi gelmediğini bilmemezlikten gelemezler. Bu tecrübeleri bizden senelerce evvel geçirmiş olan İngiltere, İsviçre, Fransa, Belçika, Birleşik Amerika ve hemen bütün demokratik Avrupa memleketleri, grev hakkını işçiye tanımak suretiyle herhalde memleketlerinin menfaatlerine aykırı hareket etmemişlerdir. İşçinin en çok himayeye muhtaç olduğu memleketimizde grevleri menetmek, başarmak arzusunu izhar ettiğimiz bir sosyal politika ile tezat teşkil etmektedir.

Bugün bütün Türk işçilerinin, entelektüel işçiler de dahil, anormal derecede dün olan hayat şartlarının bir türlü düzelememesinin sebebi, şüphesiz fiyatlarla ücretler arasında mevcut muvazenesizlikten ileri gelmektedir. 1938 yılına nazaran hayatın %500-600 nisbetinde pahalılaşmış olduğu bir devirdi, Türk sanayi işçisinin senelik kazancı 1943 yılında 502 liradır¹³. 1943'ten içinde bulunduğumuz yıla kadar ücretlerin fiyatlara nazaran işçi lehine inkişaf ettiğini iddia etmek mümkün değildir. Bu hususta yapılmış başka istatistik mevcut olmadığından 1948 yılına ait bir rakam vermek imkanı yoktur. 1937 yılında vasati gündeliği 124 kuruş olan amele 1943 yılında ancak 166 kuruş kazanmakta idi¹⁴. 1943 yılının fiyatlarının da 1937 yılı fiyatlarına nazaran en aşağı %400 nisbetinde arttığı düşünülürse fiyatlarla ücretler arasında hasıl olan muvazenesizliğin anormalliği açık bir şekilde ortaya çıkmış olur.

Görülüyor ki, mevcut kanunlar ve hükümetin zaman zaman vaki müdahaleleri işçi yaşama şartlarında zaruri salahlı temin edememiştir. Eğer memleketimiz işçileri de grev hakkına malik olsalardı bu hakkın ekonomik ve sosyal çerçevesi içinde istimali sayesinde yaşama şartları bugünkünden çok daha başka olurdu. Öyle zannediyoruz ki, ameleden grev hakkının esirgenmesi, bugünkü anormal halin uzayıp gitmesini kabul etmek olacaktır. Hasta, gıdasız ve

---

¹² Dr. Ferit H. Saymen, Türkiye’de sendika hurriyeti. Sosyal Hukuk ve İktisat mecmuası, Eylül 1948, s. 14 v. d.

¹³ Bk. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, İş İstatistikleri, Ankara 1945, s. 10

¹⁴ Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, Adı geçen eser, s. 8

meskensiz bir amele sınıfı, Türkiye'nin iktisadi kalkınmasında sermaye ve teknik ile beraber bir rol oynayacak maddi ve manevi gayreti sarfedemez.

Grevlerde umumi menfaat bakımından daima menfi neticeler aramak ve görmek hakikate de uygun değildir. Ekseriya grev, işveren için istihsal rasyonel ve insani bir şekilde organize etmeğe teşvik eden bir vasıtaadır. Grev, kanunların tatbikinin kontrolünü kolaylaştırmakta ve bu suretle iş teftiş mekanizmasına büyük yardımlarda bulunmaktadır. Çok zaman, gayri müessir bir teftiş ordusu kullanmak yerine işçilere grev hakkının tanınması kanunların tatbiklerini daha iyi ve tam bir surette sağlamaktadır. Zaten grev hakkının meşruluğu üzerinde ısrar etmek de bizce lüzumsuzdur. Zira bugün "bütün iktisadi mektepler, bir kısmı bazı kaydı ihtirazi ile, bir kısmı hiçbir tahdit tanımaksızın grev hakkının meşruiyeti üzerinde tamamiyle anlaşmış bulunmaktadırlar¹⁵.

Türkiye'de grev hakkının henüz kanunileşmemesi sebeplerinin başında öyle zannediyoruz ki, devletin en büyük bir işveren mevkiinde bulunması gelmektedir. Filhakika İş Kanununun tatbik sahasına giren iş yerlerinin kısmı azamı devlet veya devletçe kontrol edilen müesseseler tarafından işletilmektedir. Devletin bugünkü patron vaziyeti, grev hakkının men'ini meşru kılar mı? Bu, üzerinde çok düşünülecek bir davadır. Filhakika bugün fertler gibi iktisadi hayatın her kademesinde rol oynayan Devlet, ekstra-ekonomik mülahazalarla bir hakkın tanınıp tanınmamasında tereddüt etmemelidir.

Amme hizmetlerinin arızasız ve daimi olarak işlenmesi mülahazasıyla bazı sahalarda grev hakkı kanunlarla tahdit olunabilir. Fakat amme hizmetleri haricinde kalan işlerde grev hakkının mevcudiyetini tanımanın bir ekonomik ve sosyal zaruret olduğuna inanıyoruz. Şüphesiz hakkın suistimali, onun tahdit edilmesi veya büsbütün men'i için bir sebep olamaz. Bazen politik gaye ve maksatlara alet edildiği görülen grev hakkının, asıl gayesinden uzaklaşmaması, yani iktisadi ve içtimai sahada kalması için kanuni tedbirler alınabilir. Fakat grevlerin, amele yaşama ve çalışma şartlarında husule getireceği salah, ve ekonomik sahada işvereni daha iyi çalışmağa ve istihsal randımanını arttırmak için yeni yeni metodlar ve çareler aramağa sevkedeceği düşünülürse bu hakkın memleketimiz işçilerine de tanınmasının her cihetten faydalı olacağına inanmakta hata ettiğimizi zannetmiyoruz.

---

¹⁵ Paul Pie, Legislation de Travail Industriel, Paris 1931, s.175